

บันทึก ประวัติศาสตร์เมืองสงขลา

* ผศ. ศรีสสมร ศรีเบญจพลากร

สงขลา

เป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่ทางภาคใต้ของประเทศไทย เป็นจังหวัดเดียวของประเทศไทยที่มีทะเลสาบ มีสะพานดินสุลต่านนท์ ซึ่งเป็นสะพานที่ยาวที่สุดในประเทศไทย เชื่อมเกาะยอกับสองฝั่งแผ่นดินใหญ่ มีสนามบินนานาชาติที่ใหญ่ที่สุดในภาคใต้ จังหวัดสงขลาจึงเป็นเมืองศูนย์กลางความเจริญของภาคใต้ตอนล่าง ที่มีความพร้อมในทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม การศึกษา การคมนาคมขนส่ง การท่องเที่ยว การอุตสาหกรรม การพาณิชย์กรรม และด้านอื่น ๆ สภาพความเหมาะสมของพื้นที่ ที่ตั้งอยู่ทางตะวันออกของภาคใต้ ด้านนอกเป็นทะเลอ่าวไทย ด้านในเป็นทะเลสาบ มีอ่าว มีเกาะ มีพื้นที่ราบเหมาะแก่การเกษตรกรรม มีภูเขา ป่าไม้ อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นพืชพันธุ์ สัตว์ป่า สัตว์น้ำ นกน้ำนานาชนิด จนมีคำขวัญประจำเมืองสะท้อนให้เห็นคุณค่าความอุดมสมบูรณ์เหล่านั้นอย่างครบถ้วน คือ นกน้ำเพลินใจ สมิหลาเพลินใจ เมืองใหญ่สองทะเล เสน่ห์สะพานป๋า ศูนย์การค้าแดนใต้

สภาพทั่วไป

จังหวัดสงขลา ตั้งอยู่บนชายฝั่งทะเลด้านตะวันออกของคาบสมุทรภาคใต้ มีชายฝั่งทะเลยาวถึง 155 กิโลเมตร อยู่ห่างจากกรุงเทพฯ โดยทางทะเลประมาณ 725 กิโลเมตร โดยทางรถไฟประมาณ 947 กิโลเมตร โดยทางรถยนต์ตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4 สายเลียบฝั่งตะวันตกประมาณ 1,300 กิโลเมตร และสายเลียบฝั่งตะวันออกประมาณ 1,125 กิโลเมตร

ที่ตั้ง รูปร่าง ขนาด

ที่ตั้ง สงขลาตั้งอยู่ทางภาคใต้
ทิศเหนือ ติดต่อกับจังหวัดนครศรีธรรมราช
และจังหวัดพัทลุง

ทิศใต้ ติดต่อกับจังหวัดปัตตานี จังหวัด
ยะลา รัฐเคดาห์และรัฐเปอรลิส ของมาเลเซีย
ทิศตะวันออก ติดต่อกับทะเลบริเวณอ่าวไทย
ทิศตะวันตก ติดต่อกับจังหวัดพัทลุงและ
จังหวัดสตูล

รูปร่าง จังหวัดสงขลาทางตอนเหนือเป็น
คาบสมุทรแคบและยาวยื่นลงมาทางใต้ ซึ่งเรียก
ว่า คาบสมุทรสทิงพระ (ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของ 4
อำเภอ คือ อำเภอสทิงพระ อำเภอระโนด
อำเภอกระแสสินธุ์ และอำเภอสิงหนคร) กับส่วน
ที่เป็นแผ่นดินกว้างใหญ่รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าทาง
ตอนใต้ สองส่วนนี้สามารถติดต่อคมนาคมโดย
มีสะพานติณสูลานนท์เชื่อมอำเภอเมืองสงขลา
จังหวัดสงขลา

ขนาด สงขลาเป็นจังหวัดที่มีขนาดใหญ่
อันดับที่ 27 ของประเทศ และเป็นจังหวัดที่มี
ขนาดใหญ่เป็นอันดับ 3 ของภูมิภาครองจาก
จังหวัดสุราษฎร์ธานีและจังหวัดนครศรีธรรมราช

ประชากร ประชาชนส่วนใหญ่ของ
จังหวัดสงขลา ประกอบด้วยกลุ่มชาวไทยพุทธ
กลุ่มชาวไทยมุสลิม และกลุ่มชาวจีน (ชาวจีน
ในจังหวัดสงขลาส่วนใหญ่อพยพมาจากมณฑล
ฝูเกี้ยน (Fukien) เริ่มอพยพในราวปลายพุทธ
ศตวรรษที่ 22) ชาวไทยพุทธส่วนใหญ่ประกอบ
อาชีพเพาะปลูก ชาวไทยมุสลิมส่วนใหญ่
ประกอบอาชีพการประมง ส่วนชาวจีนชอบค้า
ขาย ประชากรเหล่านี้แม้จะแตกต่างทางภาษา
ศาสนาและวัฒนธรรม แต่มีความสามัคคีและ
ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยมีหลักฐานที่สำคัญ
ที่สะท้อนให้เห็นถึงความสามัคคีของชาวเมือง

สงขลา นั่นคือ จารึกสามภาษาที่สำโรง ซึ่ง
สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์ ได้กล่าวถึงจารึกดังกล่าวว่า
(อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ คุณสุชาติ
รัตนปราการ อนุสรณีย์, 2528 : ไม่ปรากฏเลข
หน้า)

“... จารึกสำโรง ปัจจุบันอยู่ในบริเวณ
โรงพยาบาลประสาทสงขลา ริมถนนไทรบุรี
ใกล้สามแยกสำโรง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา
จารึกดังกล่าวมี 3 หลัก คือ จารึกเป็นภาษา
ไทย 1 หลัก ภาษาจีน 1 หลัก และอักษร
ยาวีเป็นภาษามลายู 1 หลัก สำระสำคัญของ
จารึกทั้ง 3 ภาษาตรงกัน คือ กล่าวถึง
การสร้างถนน บ่อน้ำ และสะพานข้าม
คลองสำโรงในสมัยพระยาวิเชียรคีรี (เทียน
เส็ง) (ตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่ง
เกล้าเจ้าอยู่หัว) โดยความร่วมมือของ
ข้าราชการและชาวเมืองสงขลาทั้งไทย จีน
มุสลิม...”

ประชากร จังหวัดสงขลาสำรวจเมื่อเดือน
ธันวาคม 2543 มีประชากรทั้งสิ้น 1,232,600
คน เป็นชาย 607,720 คน หญิง 624,880 คน
มีจำนวนบ้านเรือนราษฎร 311,407 หลังคาเรือน
(สำนักงานจังหวัดสงขลา, 2544 : 9) การตั้งถิ่น
ฐานของประชากรได้กระจายตัวเป็นกระจุกใน
ชุมชนเมือง และกระจายทั่วไปในชนบทตาม
แหล่งพื้นที่การเกษตร ตามเส้นทางคมนาคม
และที่ราบรอบทะเลสาบสงขลา

เมืองที่มีประชากรอยู่หนาแน่นที่สุด คือ
เทศบาลนครสงขลา และเทศบาลนครหาดใหญ่
สงขลาปัจจุบันแบ่งออกเป็น 16 อำเภอ
ได้แก่

อำเภอเมืองสงขลา

อำเภอเทพา

อำเภอหาดใหญ่
อำเภอสะบ้าย้อย
อำเภอสะเดา
อำเภอควนเนียง
อำเภอรัตนภูมิ
อำเภอสิงหนคร
อำเภอระโนด
อำเภอกระแสดินธุ์
อำเภอสทิงพระ
อำเภอนาหม่อม
อำเภอจะนะ
อำเภอบางกล่ำ
อำเภอนาทวี
อำเภอคลองหอยโข่ง

ประวัติศาสตร์เมืองสงขลา

จังหวัดสงขลาเดิมเป็นชุมชนเมืองที่เก่าแก่มีประวัติความเป็นมานับพัน ๆ ปี ในนามของเมืองสทิงพระและพัทลุง แต่ชื่อเมืองสงขลาเพิ่งปรากฏเป็นครั้งแรกในบันทึกของพ่อค้าและนักเดินเรือชาวอาหรับ-เปอร์เซีย ระหว่างปี พ.ศ. 1993 - 2093 ในนามของเมืองซิงกูร์ หรือ ซิงกอร่า (สกอร์จ์ จันทรรัตน์ และสงบ ส่งเมือง, 2534 : 6) แต่ในหนังสือประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยามของนายกิโยลาสแซร์แวส เรียกชื่อเมืองสงขลาว่า เมืองสิงขร มีการสันนิษฐานว่าชื่อสงขลาเพี้ยนมาจากชื่อ **สิงหลา** (อ่านสิง-หะ-ลา) หรือ **สิงขร**

เหตุผลที่สงขลามิชื่อว่าเป็นสิงหลา แปลว่า เมืองสิงห์ โดยได้ชื่อนี้มาจากพ่อค้าชาวเปอร์เซีย อินเดีย อาหรับและสุมาตรา แล่นเรือเข้ามาค้าขาย เห็นเกาะ 2 เกาะ หน้าเมืองสงขลา คือ เกาะหนู และเกาะแมว เมื่อมองจากทะเลเห็นเป็นรูปสิงห์สองตัวหมอบเฝ้าปากทางเรือเข้าสู่เมืองสทิง ชาวอินเดียจึงเรียกเมืองนี้ว่า สิงหลา แปลว่าเมืองสิงห์ ส่วนไทยเรียกว่า เมืองสทิง เมื่อมลายูเข้ามาติดต่อค้าขายกับเมืองสทิง ก็เรียกว่าเมืองสิงหลา แต่ออกเสียงเพี้ยนไปเป็นเซ็งคอร่า (Senggora) เมื่อฝรั่งเข้ามาค้าขายแถบนี้จึงเรียกเซ็งคอร่า ตามมลายู แต่เสียงเพี้ยนเป็นสำเนียงฝรั่ง คือ เป็น ซิงกอร่า (Singora) ไทยเรียกตามเสียงมลายู และเสียงฝรั่งเพี้ยนเป็นสงขลา อีกเหตุผลหนึ่งที่อ้างว่า สงขลาเพี้ยนมาจาก สิงขร หรือ สิงขร แปลว่า ภูเขา โดยอ้างว่าเมืองสงขลา มีภูเขามาก เพราะตั้งอยู่บริเวณเชิงเขาแดง ต่อมาในสมัยหลังมีการพระราชทานนามเจ้าเมืองสงขลาว่า วิเชียรคีรี ซึ่งมีความหมายสอดคล้องกับลักษณะภูมิประเทศนั่นเอง

เรื่องชื่อเมืองสงขลา มีพระบรมราชวินิจฉัยในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไว้ว่า สงขลาเดิมชื่อ สิงหนคร (อ่านว่า สิง - หะ - นะ - คะ - ระ) เสียงสระอะอยู่ท้ายมลายูไม่ชอบจึงเปลี่ยนเป็นอา และชาวมลายูพูดลิ้นเร็วเร็วกว่าเรามาก ตัด หะ และ นะ ออก คง เหลือ สิง-คะ-รา แต่เขาออกเสียงเป็น ซิงคะระ หรือ สิงโครา จนฝรั่งเรียกตามเป็น ซิงกอร่า (Singora) (ถวัลย์ หงสกุล, 2531 : 63 - 64)

สงขลาเป็นเมืองประวัติศาสตร์ที่มีเรื่องราวสืบต่อกันมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ เพราะมีการค้นพบโครงกระดูกและหม้อ 3 ขา ลายเชือกทาบที่ถ้ำเขารักเกียรติ อำเภอรัตภูมิ ที่

บ้านสวนตุล ตำบลเขารูปช้าง อำเภอเมืองสงขลา และที่เขาลูกช้าง ตำบลทุ่งหมอ อำเภอสะเดา ครั้นถึงยุคโลหะ มนุษย์เหล่านี้ได้อพยพมาอยู่ บริเวณที่อุดมสมบูรณ์กว่า บริเวณที่ราบลุ่มริม ทะเลสาบสงขลาและตามแนวสันทรายบน คาบสมุทรสทิงพระ มีการขุดพบขวานหิน ซึ่งเป็นเครื่องมือมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ อายุ ประมาณ 3,000 ปี ที่บ้านพลีควาย ตำบล กระดังงา อำเภอสทิงพระ ประวัติความเป็นมา และวัฒนธรรมของสงขลาสมัยสทิงพระ เจ.บุรล เบท (สกรรจ์ จันทรรัตน์ และสงบ ส่งเมือง, 2534 : 22) ได้ให้ทัศนะว่า สทิงพระ คือ ศูนย์กลาง ของอาณาจักรเขียะให้ หรือ เข็กโท เป็นแหล่งหนึ่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่ได้รับวัฒนธรรม อินเดียโดยตรง ในช่วงสมัยอาณาจักรศรีวิชัยเป็น เวลาไม่น้อยกว่า 7 ศตวรรษ เพราะมีร่องรอย ทางศิลปวัตถุ สถาปัตยกรรม ประติมากรรม ศาสนา และความเชื่อต่าง ๆ ในท้องถิ่น โดย

เฉพาะบริเวณใกล้เคียงกับแหล่งน้ำโบราณ มักมี วัดในพุทธศาสนาและสถูปเจดีย์ประดิษฐานอยู่ บนเนินเขาเตี้ย ชุมชนเช่นนี้เป็นลักษณะของ หมู่บ้านและผังเมืองตามคติของอินเดียโพ้นทะเล เมืองสทิงพระเป็นศูนย์การปกครองดินแดนรอบ ๆ ทะเลสาบสงขลาที่เก่าแก่ที่สุด ระหว่างพุทธ ศตวรรษที่ 12-19 และมีลักษณะเป็นเมืองท่าค้าขาย กับต่างประเทศ ระยะเวลาชาวสทิงพระนับถือ ศาสนาพราหมณ์ เพราะมีการพบ ศิลปวัตถุ เช่น ศิวลึงค์ ถ้า เทวสถานพระนารายณ์สวมหมวกแขก เป็นต้น ต่อมาชาวสทิงพระนับถือพุทธศาสนา ลัทธิมหายาน

ครั้นถึงพุทธศตวรรษที่ 18 อาณาจักร ศรีวิชัยเสื่อมอำนาจเพราะถูกพวกโจฬะรุกราน จึงเปิดโอกาสให้พุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์จาก ลังกา แพร่เข้ามาสู่คาบสมุทรสทิงพระ

ปลายพุทธศตวรรษที่ 19 ชื่อเมืองสทิงพระ เริ่มเลือนหายไป และเกิดชุมชนแห่งใหม่ใกล้

เคียงขึ้นแทนที่ เรียกว่า เมืองพัทลุงที่พะโคะ (ตั้งอยู่ที่วัดพะโคะ อำเภอสติงพระปัจจุบัน) เมืองพัทลุงที่พะโคะต่อมาได้กลายเป็นศูนย์กลางสำคัญของชุมชนที่นับถือพุทธศาสนาที่ลี้ลับกวางค์ เป็นทั้งชุมชนท่าเรือและการเกษตร ในสมัยนี้ทางกรุงศรีอยุธยาได้ส่งขุนนางและพระสงฆ์ออกมากินเมืองและสร้างวัดพะโคะ วัดหลวงกลางเมืองพัทลุง ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 20-22 พวกโจรสลัดมลายูคุกคามบ่อย ๆ ทำให้เมืองพัทลุงที่พะโคะค่อย ๆ เสื่อม หลังจากนั้น เกิดชุมชนขนาดใหญ่ขึ้น 2 แห่ง บริเวณรอบทะเลสาบสงขลา คือ บริเวณเขาแดงปากทะเลสาบสงขลา ต่อมาคือ เมืองสงขลาฝั่งเขาแดง และอีกแห่งที่บางแก้ว อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง กลายเป็นเมืองพัทลุง อยู่ฝั่งตะวันตกของทะเลสาบสงขลา จึงนับว่าสทิงพระเป็นเมืองแม่ที่ให้กำเนิดเมืองในสมัยต่อมา 2 เมือง คือ เมืองสงขลาและเมืองพัทลุง (สงบ ส่งเมือง, 2523 : 16 - 17)

เมืองสงขลาฝั่งเขาแดง

เมืองสงขลาฝั่งเขาแดงตั้งขึ้นเมื่อใดยังไม่พบหลักฐานที่แน่นอน แต่สันนิษฐานว่าคงไม่เกินสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น เพราะปรากฏชื่อเมืองสงขลาในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาในรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (อู่ทอง) ขึ้นครองราชย์เมื่อ พ.ศ. 1893 ได้กล่าวถึงเมืองสงขลาว่าเป็นเมืองประเทศราชเมืองหนึ่งในบรรดาเมืองประเทศราชทั้งหมด 16 เมือง ได้แก่ เมืองมะละกา เมืองชวา เมืองเกาะตะมะ เมืองเกาะลำเลียง เมืองตะนาวศรี เมืองนครศรีธรรมราช เมืองพิชัย เมือง

ทวาย เมืองสงขลา เมืองจันทบุรี เมืองพิษณุโลก เมืองสุโขทัย เมืองสวรรคโลก เมืองพิชิตร์ เมืองกำแพงเพชร และเมืองนครสวรรค์ พอล วิทลีย์ ผู้เขียน The Golden Khersoneses กล่าวว่าชื่อเมืองสงขลาปรากฏครั้งแรกในบันทึกของพ่อค้าและนักเดินเรือชาวอาหรับ-เปอร์เซีย ระหว่างปี พ.ศ. 1993-2093 ในนามของเมืองชิงกูร์ หรือ ชิงกอรา (Wheatley, 1966 : 240-258) แต่ในกฎหมายกำหนดบรรดาศักดิ์เจ้าเมืองในหัวเมืองทั้งหมดในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (พ.ศ. 1991-2031) ไม่ได้ระบุชื่อเมืองสงขลา โดยกล่าวถึงหัวเมืองเอก ไท ทริทางภาคใต้เพียงสี่เมือง คือ นครศรีธรรมราช เป็นเมืองเอก พัทลุง ไชยา และชุมพร เป็นเมืองตรี

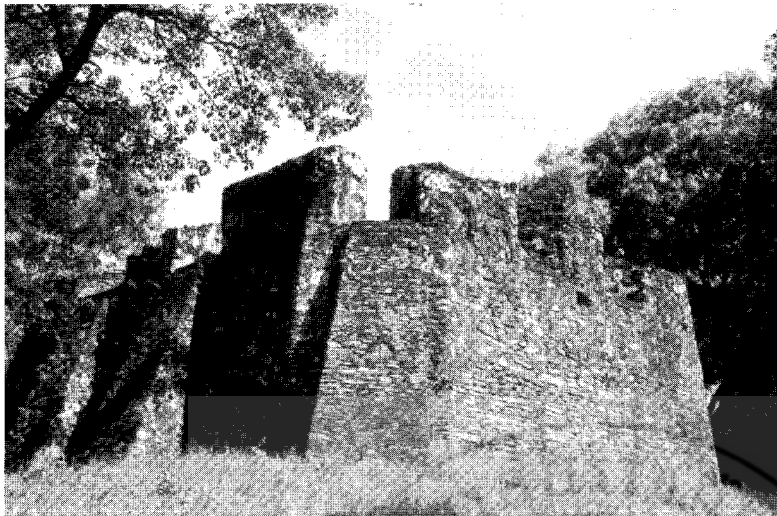
ประมาณปี พ.ศ. 2150 เมืองสงขลาเริ่มปรากฏชื่อชัดเจนในบันทึกของพ่อค้าดัตช์ และอังกฤษ กล่าวคือ ในปี พ.ศ. 2151 นายคอร์เนลิส แทรนซ์ พ่อค้าชาวดัตช์ เป็นชาวตะวันตกคนแรกที่ได้เดินทางมาพักที่เมืองสงขลาหัวเขาแดงนานถึงสี่วัน ขณะนั้นเมืองสงขลายังเป็นชุมชนปากน้ำ แขวงเมืองพัทลุงอยู่ภายใต้การดูแลของเจ้าเมืองพัทลุง ซึ่งเป็นบุตรชายของเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช (กรมศิลป์ากร, 2513 : 27 และ 47)

พ.ศ. 2156 โมกุล หรือดะโต๊ะโมกอลล์ ได้สถาปนาเมืองสงขลาที่หัวเขาแดง ในราวพุทธศตวรรษที่ 22 ดะโต๊ะโมกอลล์เป็นชาวอาหรับเชื้อสายเปอร์เซีย นับถือศาสนาอิสลาม ตั้งตนเป็นเจ้าเมืองสงขลา ชาวพื้นเมืองเรียกว่า แวก ซึ่งตรงกับที่พระยาวิเชียรคีรี (ชม ณ สงขลา) ผู้เรียบเรียงพงศาวดารเมืองสงขลาตั้งแต่ยังดำรงตำแหน่งพระยาสุนทรานุรักษ์ ผู้รั้งเมืองสงขลา ระหว่าง

พ.ศ. 2431-2433 ได้เล่าว่าเมืองสงขลาเป็นเมือง
แขก ตั้งอยู่ริมเขาแดง เจ้าเมืองชื่อสุลต่านสุไลมาน
สุลต่านสุไลมานได้สร้างป้อม ขุดคูเมือง และ
จัดแจงสร้างบ้านเมืองเสร็จแล้วยอมขึ้นกับกรุงศรี
อยุธยา ครั้นสุลต่านสุไลมานถึงแก่อนิจกรรมแล้ว
บุตรหลานคนหนึ่งคนใดก็ไม่ได้เป็นผู้ครองเมืองสืบ
ตระกูลต่อไป เมื่อสุลต่านสุไลมานสร้างบ้านเมือง
ขึ้นนั้นไม่ปรากฏว่าด้กราชเท่าใด ตั้งแต่สุลต่าน
สุไลมานถึงแก่อนิจกรรมแล้ว เมืองก็ร้างว่าง
เปล่า แต่ป้อมที่ฝังสุลต่านนั้นราษฎรเรียกกันว่า
“มรุ่ม” ต่อมาจนทุกวันนี้ (พระยาวิเชียรคีรี,
2519 : 1) ในสำเนาจดหมายของนายแมร์เทิน
เฮาร์ทแมน ชาวดัทช์จากกรุงศรีอยุธยาที่มีไปถึง
นายเฮนดริค แจนเซน นายพาดินชย์ คนที่ 1
ชาวดัทช์ที่ปัตตานี ได้ออกชื่อเจ้าเมืองสงขลา
ขณะนั้นว่า โมกุล (กรมศิลป์ากร, 2513 : 63)
แต่ในบันทึกของบริษัทอินเดียตะวันออกของ
อังกฤษ ซึ่งเล่าเกี่ยวกับเมืองสงขลาในปี พ.ศ. 2165
ได้ออกชื่อเจ้าเมืองสงขลาว่า ตะโตะโมกอลล์
และไฟโรจน์ เกษแม่นกิจ (กรมศิลป์ากร 2512 :
176) ได้อ้างถึงเอกสารอังกฤษซึ่งตีพิมพ์ในปี พ.ศ.
2214 กล่าวถึงทหารของเจ้าเมืองสงขลาว่า มีพละ
กำลังกำยำ ลำสัน ชำนาญในการรบและยุทธ วิธี
และคุ้นเคยกับการใช้ปืนไฟทั้งปืนใหญ่และปืนเล็ก
สกรรจ์ จันทรรัตน์ และสงบ ส่งเมือง
(2534 : 30) กล่าวถึงตะโตะโมกอลล์ ผู้สถาปนา
เมืองสงขลาในราวพุทธศตวรรษที่ 22 ว่าเป็น
หัวหน้ากองเรือสลัด มีประสบการณ์ด้านการปล้น
สะดมและการค้าทางเรือมาก่อน จึงสามารถ
นำสมัครพรรคพวกยึดเมืองสงขลาที่หัวเขาแดงได้
ตะโตะโมกอลล์ได้สร้างป้อมและกำแพงเมืองสงขลา
เก่าที่หัวเขาแดงอย่างแข็งแรงซึ่งยังมีหลักฐานปรากฏ
อยู่จนถึงปัจจุบัน สุภัทร สุขนธนาภิรมย์ ณ พัทลุง

(2535 : 136-137) ซึ่งเป็นเชื้อสายโดยตรง
ของตะโตะโมกอลล์ ได้เล่าว่าประมาณ พ.ศ.2145
ตะโตะโมกอลล์เป็นชาวอาหรับเชื้อสายเปอร์เซีย
นับถือศาสนาอิสลาม บรรพบุรุษของอดีตของ
ตระกูลนี้เคยเป็นตระกูลปกครองเมืองสาเลย์
ซึ่งเป็นเมืองลูกหลวงของจากร์ตา บนเกาะชวา
(ประเทศอินโดนีเซียปัจจุบัน) ได้อพยพ
ครอบครัวพร้อมบริวารหนีภัยจากเกาะชวา ราว
กลางพุทธศตวรรษที่ 22 เนื่องจากขณะนั้นชาว
ยุโรปกำลังล่าอาณานิคมและใช้นโยบายเรือปืน
(Gunship Policy) โดยยิงปืนใหญ่จากเรือเข้า
ปล้นบ้านเมืองแบบโจรสลัด มีผลให้ชาวตกเป็น
เมืองขึ้นของดัทช์ ตะโตะโมกอลล์จึงได้อพยพ
ครอบครัวและบริวารลงเรือสำเภา หนีมาขึ้นฝั่ง
บริเวณหัวเขาแดงแขวงเมืองสงขลาเพราะเห็นว่า
มีทำเลที่ตั้งอยู่ตรงปากทางเข้าทะเลสาบสงขลา
เหมาะสมที่จะเป็นเมืองท่าขนาดใหญ่ เรือสำเภา
ขนาดใหญ่สามารถจอดเทียบท่าได้ สามารถใช้เขาแดง
เป็นเสมือนกำแพงกันลมพายุได้อย่างดี จนเมือง
เขาแดงที่สงขลาสมัยนั้นเจริญ รุ่งเรืองด้านการค้า
เป็นเมืองท่าปลอดภาษี และกลายเป็นเมืองท่า
นานาชาติ ตามแผนผังกัลปนาวัตต์ต่าง ๆ ขึ้นกับ
วัดพะโคะ ในปี พ.ศ. 2153 ปรากฏข้อเท็จจริง
ในแผนผังว่า มีป้อมปืนตั้งอยู่บนเนินเขา มีบ้าน
เมืองลักษณะคล้าย ๆ กับวัง สร้างอย่างแข็งแรง
ปรากฏอยู่แล้ว

ระหว่างปี พ.ศ.2148 สมัยสมเด็จพระ
เอกาทศรถ (พ.ศ.2148-2153) ทรงมีพระบรมราช
โองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งตะโตะโมกอลล์เป็น
ข้าหลวงใหญ่ (Governor General) ของพระเจ้า
กรุงสยามว่าราชการเมืองพัทลุงที่หัวเขาแดงแขวง
เมืองสงขลา ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2148-2163 ตะโตะ
โมกอลล์เป็นผู้ริเริ่มกิจการค้าทางทะเล และเก็บ

เงินค่าธรรมเนียมเทียบท่าจอดเรือ - จากบรรดาเรือสินค้าส่งเงินส่วยเข้าท้องพระคลังหลวงในกรุงศรีอยุธยา ครั้นถึงปี พ.ศ.2163 ตะโตะโมกอลล์ถึงแก่อสัญกรรม สุไลมานซึ่งเป็นบุตรชายคนโตได้เป็นเจ้าเมืองสงขลาที่หัวเขาแดงสืบต่อมาระหว่างปี พ.ศ. 2163-2211 โดยได้รับพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ จากสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมประชาชนส่วนใหญ่นิยมเรียกว่า สุลต่านสุไลมาน

เมืองสงขลาสมัยสุลต่านสุไลมาน มีความเจริญรุ่งเรืองหลายด้าน เช่น ด้านการค้ากับต่างประเทศ มีการปรับปรุงท่าเรือให้ทันสมัยจนเป็นเมืองท่าเรือเสรี ด้านการพัฒนาบ้านเมือง มีการสร้างกำแพงเมือง คูเมืองและสร้างป้อมเพิ่มขึ้นมากมาย เมืองสงขลาจึงได้ชื่อว่า เป็นเมืองที่มีป้อมปราการแข็งแรงที่สุดในภาคใต้ ด้านความมั่นคงได้สร้างกองทัพที่เข้มแข็ง ข่านาญ ทั้งการรบและยุทธวิธีในการทำศึกสงคราม นอกจากนี้ยังมีการผลิตเงินตราขึ้นมาใช้เอง เป็นผลมาจากความเจริญด้านการค้า มีเรือสำเภาท่างชาติมาจอดเทียบท่ามากมาย ลักษณะของเงินตราเป็นเบี้ยตะกั่ว มีลักษณะเป็นรูตรงกลางกลมคล้ายแปะเงิน ความกว้างสูงยี่สิบสี่แต่ละชนิด มีขนาดแตกต่างกัน มีทั้งหมด 6 ชนิด แต่ละชนิดมีลักษณะเหมือนกัน คือ ด้านหัว (Adverse) มีอักษรไทยข้างบนว่า “สง” ข้างล่างว่า “ขลา” เขียนแยกกันข้างละพยางค์ กับมีอักษรยาวี 2 คำ เขียนแยกกันอยู่คนละข้าง อ่านว่า นะครี-ซิงกอรี

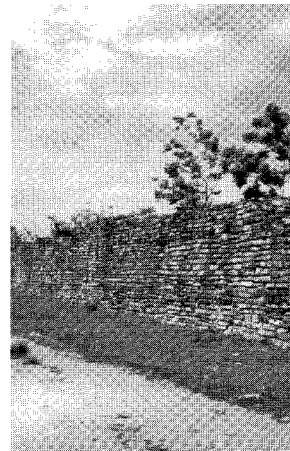
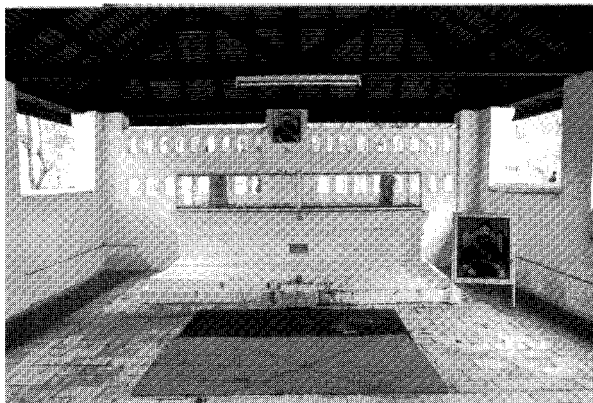
แปลว่า นครสงขลา ส่วนด้านก้อย (Reverse) มีอักษรจีน 5 ตัว ต่างกันแต่เพียงขนาดและปีศักราช สำหรับเงินบาทที่ใช้ได้ แต่ไม่ใคร่ จะมีเงินบาทและอัฐใช้ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช

(2504 : 77) ทรงเล่าว่า การผลิตเงินเหรียญรุ่นใช้เองของเมือง สงขลามิมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ตอนกลาง ตัวอักษรที่ปรากฏในเงินเหรียญ มีอักษรแขก เนื่องจากเจ้าเมืองที่ปกครองเมืองสงขลามิเชื้อสายแขกปกครองนับเวลาเกือบ 40 ปี ส่วนตัวหนังสือจีนที่ปรากฏนั้นสันนิษฐานว่าเงินตรา นี้ได้ใช้ต่อมาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทั้งนี้เพราะตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรี เมืองสงขลาเจริญเติบโตด้วยกำลังความสามารถของชาวจีน ซึ่งเป็น ต้นตระกูล ณ สงขลา การเขียนอักษรจีนในเงินเหรียญอาจมีมาตั้งแต่ปลายสมัยกรุงศรีอยุธยาหรือสมัยต้นกรุงธนบุรี เนื่องจากไม่พบเวลาที่แน่นอนว่าเมืองสงขลาเริ่มมีการผลิตเงินเหรียญขึ้นใช้เมื่อใด จากการพบหลักฐานเงินเหรียญ แสดงให้เห็นถึงความเจริญมั่งคั่งทางการค้าของเมืองสงขลาได้เป็นอย่างดี

สงขลายุคเอกราช

สุลต่านสุไลมานได้ตั้งตนเป็นพระเจ้าสงขลาที่ 1 สถาปนารัฐสุลต่าน (Sultanate State) ไม่ขึ้นต่อนครศรีธรรมราชและกรุงศรีอยุธยา ตั้งแต่ปี พ.ศ.2185

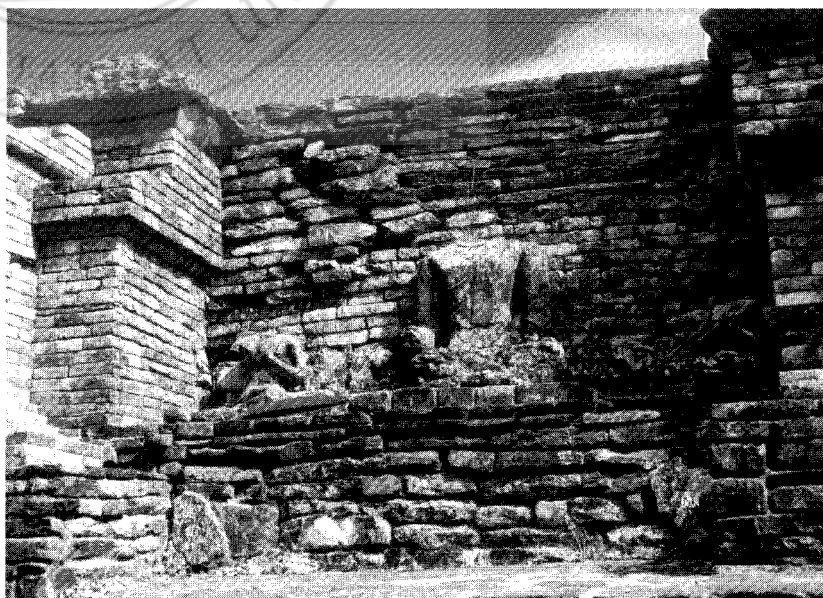
หลังจากพระเจ้าเมืองสงขลาตั้งตัวเป็นอิสระอยู่ประมาณ 6 ปี ในปี พ.ศ. 2191 สมเด็จพระเจ้าปราสาททองได้ส่งทัพพุกและทัพเรือ

โบราณสถานที่สำคัญของเมืองสงขลา ฝั่งเขาแดง

มาปราบกบฏเมืองสงขลา แต่ไม่สำเร็จ กรุงศรีอยุธยาได้ติดต่อขอความช่วยเหลือจากพวกดัตช์ มาช่วยปราบก็ไม่ได้ผล ทั้ง ๆ ที่รัฐบาลฮอลันดา ได้มีคำสั่งถึงแม่ทัพเรือฮอลันดา ลงวันที่ 14 พฤษภาคม พ.ศ. 2191 มีใจความว่า ...ให้ท่านรีบเดินทางไปสงขลา ซึ่งเวลานี้กำลังถูกกองทัพเรือของพระเจ้าแผ่นดินสยามล้อมอยู่ พระเจ้าแผ่นดินสยามทรงปรารถนาให้เราช่วย ท่านต้องพยายามที่สุดให้ไปถึงที่นั่น เพราะเป็นงานสำคัญที่เราจะได้ทำให้แก่พระเจ้าแผ่นดินสยาม (เยี่ยมยง ส. สุรกิจบรรหาร, 2506 : 60) ผลที่สุดกองทัพฮอลันดาก็ไม่ได้ไปช่วยไทยตามคำสั่งฉบับนี้ เพราะเกิดเรื่องขัดแย้งระหว่างไทยกับพวกดัตช์เสียก่อน มีผลให้พระเจ้าเมืองสงขลาสามารถตั้งตัวเป็นเอกราชได้เป็นเวลานานตลอดรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง จนกระทั่งพระเจ้าเมืองสงขลาที่ 1 ถึงแก่อสัญกรรมในปี พ.ศ. 2211 มุสตาฟา บุตรคนโตของพระเจ้าเมืองสงขลาที่ 1 ได้เป็นพระเจ้าเมืองสงขลาที่ 2 และสามารถตีเมืองพัทลุงเป็นเมืองขึ้นของเมืองสงขลาด้วย ในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงเตรียมการและวางแผนที่จะปราบกบฏเมืองสงขลา โดยติดต่อเกลี้ยกล่อมให้ผู้รักษาป้อมเมืองสงขลาคนหนึ่งเอาใจออกห่าง จากพระเจ้าเมืองสงขลาที่ 2 มาเข้ากับฝ่ายไทย ทำให้ฝ่ายไทยสามารถยึดเมืองสงขลาได้สำเร็จ ในปี พ.ศ. 2223 เมืองสงขลา จึงถูกทำลายจนกลายเป็นเมืองร้างผู้คนที่เหลือจึงอพยพมาสร้างเมืองสงขลาใหม่ที่แหลมสน เรียกว่า เมืองสงขลาฝั่งแหลมสน

1. ป้อมโบราณที่ฝั่งเขาแดง ตั้งอยู่บนเขาค่ายม่วงและเขาแดง อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา
2. สุสานสุลต่านสุไลมาน อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา
3. กำแพงเมือง ปัจจุบันเหลือซากกำแพงเมืองเฉพาะด้านทิศเหนือเท่านั้น มีความยาวประมาณ 100 เมตร
4. คูเมืองเขาแดง เป็นคูเมืองที่ขุดขึ้น 3 ด้าน คือ ด้านทิศตะวันออก ทิศตะวันตก และทิศเหนือ ปัจจุบันดินเนินหมดแล้ว
5. ป้อมเขาน้อย เป็นป้อมปืนที่โค้งเขาน้อย นายลามา วิศวกรชาวฝรั่งเศสเป็นผู้ออกแบบสร้าง

เมืองสงขลาฝั่งแหลมสน

เมืองสงขลาฝั่งแหลมสนตั้งอยู่อีกด้านหนึ่งของหัวเขาแดง เป็นด้านที่ติดกับทะเลสาบอยู่ปลายสุดของคาบสมุทร อยู่ใกล้วัดบ่อทรัพย์ และวัดสุวรรณคีรี (อยู่ฝั่งตรงข้ามกับเมืองสงขลา ปัจจุบันคืออำเภอสิงหนคร) รัฐบาลกลางที่กรุงศรีอยุธยาขณะนั้นพยายามควบคุมเมืองสงขลาอย่างใกล้ชิด เพราะเกรงว่าเมืองสงขลาจะกลายเป็นแหล่งมั่วสุมของพวกโจรสลัดอีก จึงลดฐานะเมืองสงขลาเป็นหัวเมืองขึ้นของเมืองพัทลุงที่เขาชัยบุรี ต่อมาในปี พ.ศ.2242 รัฐบาลกลางที่กรุงศรีอยุธยาได้โอนเมืองสงขลามาขึ้นกับเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นหัวเมืองเอกเพียงเมืองเดียวของภาคใต้ เจ้าเมืองสงขลาเป็นคนไทยที่รัฐบาลกลางแต่งตั้งมาปกครอง มีราชทินนามว่า พระยาวิไชยคีรี พระยาวิไชยคีรีไม่ถนัดทางการค้า มีผลให้เมืองสงขลาฝั่งแหลมสนไม่เจริญเท่าที่ควร การค้าชบเซา (กรมศิลป์ากร, 2535 : 12) ครั้นไทยเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่าครั้งที่ 2 ในปี พ.ศ.2310 เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชจึงถือโอกาสตั้งตนเป็นอิสระจากรัฐบาล และได้แต่งตั้งเจ้าเมืองสงขลา (วิเถียน) ปกครองเมืองสงขลา เมืองสงขลาเริ่มพัฒนาเป็นหัวเมืองขนาดใหญ่ในสมัยกรุงธนบุรีและสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น กล่าวคือ ในสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้แต่งตั้งเงินเหยียง แซ่เฮา นายอากรวังนกเป็นเจ้าเมืองสงขลาเมื่อปี พ.ศ.2318 นับเป็นต้นตระกูล ณ สงขลา เชื้อสายของตระกูลนี้ได้ปกครองเมืองสงขลาติดต่อกันมาไม่ขาดสายถึง 8 คน เป็นเวลา 126 ปี ระหว่างปี พ.ศ. 2318-2444 ตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีจนถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ จวนเจ้าเมืองสงขลา ตั้งแต่ปี พ.ศ.2318-2385 ตั้งอยู่ที่บ้านแหลมสน ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร

โบราณสถานที่สำคัญของเมืองสงขลาฝั่งแหลมสน

1. ซากกำแพงเมือง บ่อม บ่อน้ำ ประตูเมือง
2. สุสานของตระกูล ณ สงขลา
3. วัดสุวรรณคีรี (วัดประจำตระกูลของตระกูล ณ สงขลา) บริเวณวัดสุวรรณคีรีมีสถานที่สำคัญ คือ

3.1 พระเจดีย์แบบจีน หรือถะ ตั้งอยู่หน้าพระอุโบสถเป็นถะ 7 ชั้น ย่อมุม 6 เหลี่ยม ทำด้วยหินแกรนิต เจ้าพระยาพิชัยคีรี (บุญสุข ณ สงขลา) ผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา คนที่ 2 ในตระกูล ณ สงขลา เป็นผู้สร้างเมื่อ พ.ศ.2341 เจดีย์นี้มีรูปร่าง ขนาด และสร้างปีเดียวกันกับที่เจ้าพระยาพิชัยคีรีได้สร้างไว้ที่วัดมัทธนิมาวาส อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา

3.2 พระอุโบสถ ชุ่ม ไบเสมา และกำแพงแก้วรอบพระอุโบสถ ไม่ทราบแน่ชัดว่าผู้สำเร็จราชการเมืองคนใดสร้าง ภายในพระอุโบสถมีจิตรกรรมฝาผนังที่สวยงามมาก เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับเรื่องไตรภูมิ ต่อมาพระอุโบสถชำรุด หลังคาพัง น้ำฝนได้ทำลายจิตรกรรมฝาผนังเป็นจำนวนมาก

ชุ่มเสมารอบพระอุโบสถ มีลักษณะเป็นไบเสมา 2 ชั้น ตัวไบเสมาทำด้วยหิน ปัจจุบันชุ่มเสมาชำรุดเป็นจำนวนมาก ส่วนกำแพงแก้วรอบพระอุโบสถยังมีรูปทรงพอศึกษาได้ทุกด้าน

4. ศาลเจ้าของเจ้าพระยาวิเชียรคีรี (บุญสังข์ ณ สงขลา) ตั้งอยู่ที่เชิงหัวเขาแดง ปากทะเลสาบสงขลา เป็นรูปเก๋งจีน 1 เก๋ง เป็นที่ประดิษฐานของทวดหัวเขาแดง ซึ่งเป็นที่นับถือของชาวจังหวัดสงขลา เฉพาะอย่างยิ่งชาวเรือประมง ทุกครั้งก่อนจะออกเรือไปหาปลา จะต้อง จุดประทัดเป็นการแสดงความเคารพ

รายชื่อเจ้าเมืองสงขลา ตระกูล ณ สงขลา

พระยาสงขลา (เหยียง)

พ.ศ.2318-2327

เจ้าพระยาสงขลา (บุญสุข)

พ.ศ.2327-2355

พระยาสงขลา (เถียนจิ่ง)

พ.ศ.2355-2360

พระยาสงขลา (เถียนเส็ง)

พ.ศ.2360-2390

เจ้าพระยาสงขลา (บุญสังข์)

พ.ศ.2390-2407

เจ้าพระยาสงขลา (เม่น)

พ.ศ.2407-2424

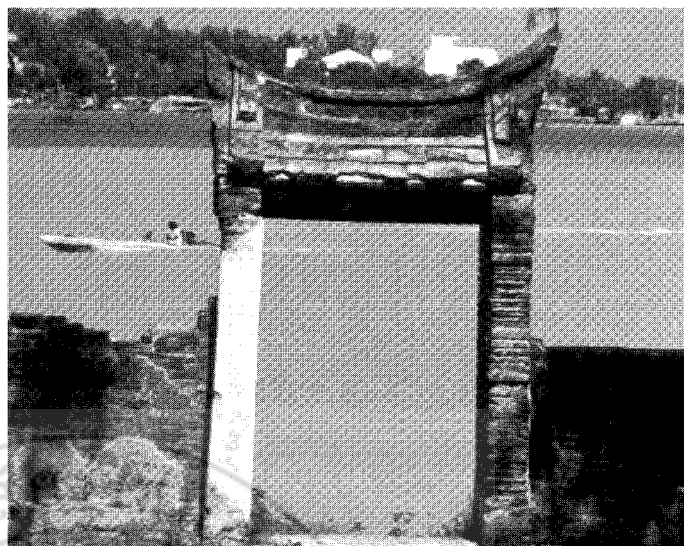
พระยาสงขลา (ชุ่ม)

พ.ศ.2424-2431

พระยาสงขลา (ชม)

พ.ศ.2431-2444

เจ้าเมืองในตระกูล ณ สงขลา เหล่านี้มี ส่วนสำคัญในกำรวางพื้นฐานความเจริญด้านต่าง ๆ เช่นด้านการปกครอง ด้านการค้าและด้านการ อุตสาหกรรม ได้พัฒนาเมืองสงขลาจากเดิม ซึ่งเป็นเมืองบริวารของเมืองนครศรีธรรมราช จน เป็นเมืองที่ขึ้นตรงต่อกรุงธนบุรีและกรุงเทพฯ ตาม ลำดับ เมืองสงขลามีฐานะเป็นเมืองตรีในรัชกาล สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี และมีฐานะเป็นเมือง ไทในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬา โลกมหาราชและในรัชสมัยนี้ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ เมืองสงขลาทำหน้าที่ควบคุมดูแลหัวเมือง ประเทศราชมาลายูแทนเมืองนครศรีธรรมราช อีกทั้งเจ้าเมืองสงขลาเป็นที่โปรดปรานจึงได้เลื่อน บรรดาศักดิ์เป็นเจ้าพระยาสงขลา ครั้นถึงรัชกาล สมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เมืองสงขลาถูก

ลดบทบาทและความสำคัญลง เพราะเป็นสมัยที่ เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) มีอำนาจมาก ในระหว่างปี พ.ศ.2354-2382 มีผลให้เจ้าเมือง ทั้งสองเป็นอริกันในช่วงระยะเวลาดังกล่าว ต่อ มาในรัชกาล พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเห็นว่าการเป็นศัตรูกันระหว่างเจ้าเมือง สงขลาและเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชนั้น ก่อให้เกิดผลเสียต่อการปราบปรามความไม่สงบต่าง ๆ ในหัวเมืองภาคใต้ ดังนั้นเมื่อเจ้าพระยานครศรี ธรรมราช (น้อย) ถึงแก่อนิจกรรม พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ไกลเกลี้ยให้เจ้าเมืองทั้งสองมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เพื่อประโยชน์สุข ของบ้านเมืองและในรัชกาลนี้เอง ทรงพระ กรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายเมืองสงขลาที่แหลมสน มาอยู่ที่บ่อหยาง (สงขลาปัจจุบัน) ตั้งแต่ปี พ.ศ.2385 นับว่ารัฐบาลกลางเริ่มเห็นความสำคัญของเมือง สงขลาและเริ่มพัฒนาเมืองสงขลามากขึ้น

สมัยเมืองสงขลาที่บ่อหยาง

พ.ศ.2379 ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ มีท้องตราออกมาให้พระยาสงขลา (เถียนเส็ง) ผู้ สำเร็จราชการเมืองสงขลา ก่อกำแพงและบ้อม เมืองสงขลา ที่ตำบลบ่อหยาง (ที่ตั้งเมืองสงขลา ในปัจจุบัน) โดยพระราชทานยกเงินภาษีอากร เมืองสงขลาให้ 200 ชั่ง เมืองสงขลาฝั่งบ่อหยาง เริ่มสร้างตั้งแต่ปี พ.ศ. 2379 และเสร็จเรียบร้อย

ในปี พ.ศ. 2385 พร้อมกับโปรดเกล้าฯ ให้สร้างศาลหลักเมือง กำแพงเมือง ป้อม และประตูเมือง

เมืองสงขลามิป้อม 8 ป้อม มีชื่อดังนี้

เทเวศร์บริรักษ์	พิทักษ์เขื่อนขันธ์
ประจันราวี	ไพรีพินาศ
พิฆาตข้าศึก	พิลึกอำนาจ
นิราศพยันต์	ป้องกันศัตรู

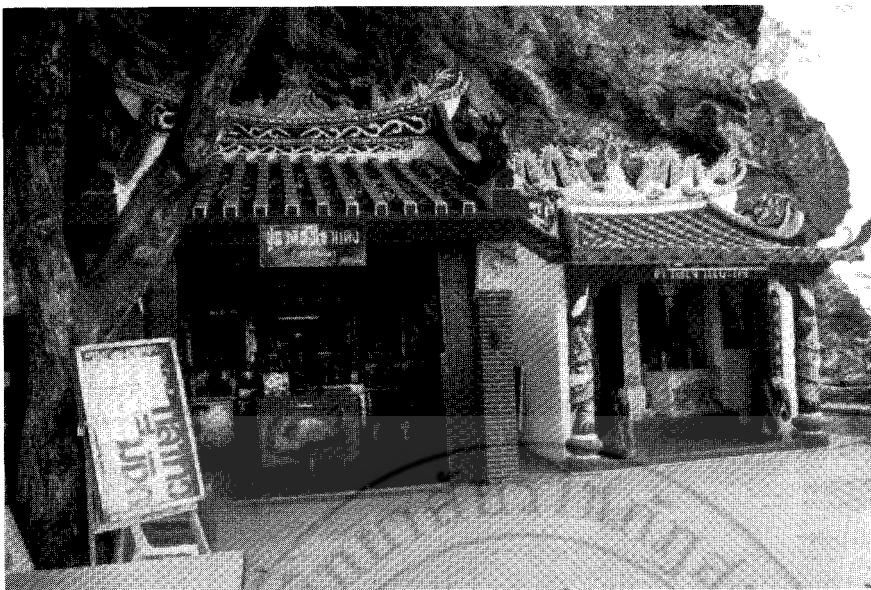
ประตูเมืองสงขลามิทั้งหมด 10 ประตู มีชื่อดังนี้

พุทธรักษา	สุรามฤทธิ
ศักดิ์สิทธิ์พิทักษ์	อัคนีวุธ
ชัยยุทธชำนาญ	บูรพาภิบาล
สนานสงคราม	พยัคฆนามเวียงฤทธิ
จันซีพิทักษ์	มรคาพิทักษ์

เมืองสงขลาที่บ่อข้างจึงเจริญก้าวหน้าตามลำดับ เพราะทำเลที่ตั้งปัจจุบันสามารถขยายเมืองได้สะดวก มีท่าเรือน้ำลึกตามธรรมชาติหลายแห่ง ทำให้เมืองสงขลากลายเป็นเมืองท่าค้าขายที่สำคัญทางชายฝั่งตะวันออกของอ่าวไทย เมืองสงขลาในฐานะเมืองโทก่อนการปฏิรูปการปกครองนั้น มีอาณาเขตกว้างขวาง มีหน้าที่ดูแลแขวงต่าง ๆ ถึง 14 แขวง คือ วังชิง พะตุงการำ รัตภูมิ พะวง สทิงพระ พะโคะ ระโนด กำแพงเพชร พะเก็ด ที่เมือง ที่วัง ที่นา และที่คลัง และดูแลหัวเมืองขึ้น คือ จะนะ ขณะนั้นเมืองจะนะมีอาณาเขตถึง 4 เมือง คือ จะนะ นาทวี สะบ้าย้อย และเทพา ตลอดจนมีเมืองมลายู 7 เมือง เป็นเมืองบริวารของเมืองสงขลาได้แก่ ปัตตานี ยะลา สายบุรี หนองจิก ระแงะ รามัน และยะหริ่ง ภายหลังชื่อเหล่านี้ก็กลายเป็นชื่อถนนสายต่าง ๆ ในจังหวัดสงขลา

ในปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา เมืองสงขลาได้พัฒนาขึ้นมา โดยเฉพาะการพัฒนาด้านการค้าแบบเสรี ซึ่งอยู่นอกเหนือการควบคุมของรัฐบาลโดยชาวจีนอพยพ มีการลงทุนด้านอุตสาหกรรม และหัตถกรรม พัฒนาด้านการคมนาคม ติดต่อกันระหว่างหัวเมืองใกล้เคียง ทำให้เมืองสงขลาเจริญขึ้นเกิดจากพัฒนาของชาวจีนอพยพ รัฐบาลเริ่มยกเลิกการเกณฑ์แรงงานหันมาใช้วิธีเก็บเงินแทน อิทธิพลของวัฒนธรรมจีนรุนแรงมาก ในระยะที่เจ้าเมืองซึ่งอยู่ในตระกูล ณ สงขลา มีเชื้อสายจีนฮกเกี้ยนมาจากจีนภาคใต้ แถบเมืองแอมุย บ้านเดิมของตระกูลนี้ เพราะเจ้าเมืองและกรรมการเมืองทั้งหมดเป็นจีนอพยพ สิ่งก่อสร้างต่าง ๆ เป็นแบบจีน เช่น จวนเจ้าเมือง บ้านเรือนราษฎร โบสถ์ในวัดบางวัด ศาลหลักเมืองตลอดจนชุมชน

ประตูเมือง ครั้นต่อมาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นต้นมา วัฒนธรรมตะวันตกเริ่มแพร่เข้าทางปืนังและสิงคโปร์ สิ่งก่อสร้างในเมืองสงขลาเริ่มเป็นแบบตะวันตกมากขึ้น เช่น ศาลาวิหารบนเขาตังกวน ศาลาโถงที่วัดมณีมาวาส ตลอดจนบ้านเรือนของประชาชนชาวสงขลา เริ่มแบบจีนผสมตะวันตก เมืองสงขลาตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นระยะที่เมืองสงขลาเจริญรุ่งเรืองถึงขีดสุด ขณะเดียวกับเจ้าเมืองค่อย ๆ เสื่อมอำนาจ ทั้งนี้เพราะรัฐบาลเริ่มเปลี่ยนแปลงการพัฒนาหัวเมืองสงขลา โดยการปฏิรูปการปกครองในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในปี พ.ศ.2435 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิรูปการปกครอง เพื่อดึงอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง (Centralization) โดยจัดตั้งระบบมณฑลเทศาภิบาล เมืองสงขลาจึงถูกรวมอยู่ในมณฑลนครศรีธรรมราช ซึ่งประกอบด้วยเมืองนครศรีธรรมราช เมืองพัทลุง และเมืองสงขลา ตั้งที่ว่าการมณฑลที่เมืองสงขลา (พ.ศ. 2439-2458) มีพระยาสุโขมนัยวินิต (เจ้าพระยายมราช-บ้าน สุขุม) เป็นข้าหลวงเทศาภิบาลคนแรกและมีพระยาสงขลา (ชม) เป็นเจ้าเมือง คนสุดท้ายของตระกูล ณ สงขลา นับเป็นการสิ้นสุดยุคเจ้า

เมืองสงขลาที่มีเชื้อสายจีนในปี พ.ศ. 2444 ครั้นถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งมณฑลภาค มณฑลภาคปักษ์ใต้ ประกอบด้วย มณฑลสุราษฎร์ธานี มณฑลนครศรีธรรมราช และมณฑลปัตตานี ตั้งศาลาว่าการภาคปักษ์ใต้ที่เมืองสงขลา (พ.ศ.2458 - 2468) โปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงลพบุรีราเมศวร์สมุหเทศาภิบาล มณฑลนครศรีธรรมราช ขณะนั้นดำรงตำแหน่งอุปราชภาคปักษ์ใต้จันสิ้น รัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ต่อมาในปี พ.ศ. 2475 ประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นระบอบประชาธิปไตย พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้ยุบมณฑลและภาคทั้งหมดเหลือเพียงจังหวัด ทุกจังหวัดมีผู้ว่าราชการจังหวัดบังคับบัญชาในแต่ละจังหวัดจนถึงปัจจุบัน

โบราณสถานที่สำคัญของเมืองสงขลาฝั่งบ่อยาง (สงขลาปัจจุบัน)

1. กำแพงเมืองสร้างในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
2. ประตูเมือง สร้างในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
3. ศาลเจ้าหลักเมืองสงขลา สร้างในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

4. ศิลจารึกสามภาษาที่สำโรง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา
5. พระเจดีย์บนยอดเขาดังกวน อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา
6. พระตำหนักแดง บนยอดเขาดังกวน อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา
7. ประภาคาร บนยอดเขาดังกวน สร้างในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

8. จวนเจ้าเมืองสงขลา ตระกูล ณ สงขลา ปัจจุบันเป็นพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติจังหวัดสงขลา

9. พระตำหนักเขาน้อย อดีตวังที่ประทับของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ายุคลทิฆัมพร กรมหลวงลพบุรีราเมศวร์

10. บ້อมปากน้ำแหลมทราย หรือบ້อมรักษาเขต อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา

11. อุโบสถ ณะ และพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติมัสยิดมิมาวาส อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา

สรุป

สงขลาเป็นจังหวัดสำคัญจังหวัดหนึ่ง ตั้งอยู่ในภูมิภาคภาคใต้ของประเทศไทย เป็นจังหวัดที่มีประวัติความเป็นมายาวนานนับพันปี ระยะเวลาแรก ตั้งเมืองอยู่ที่สทิงพระ นับถือศาสนาพราหมณ์ และพุทธศาสนา ลัทธิมหายาน ปลายพุทธศตวรรษที่ 19 ได้ย้ายมาตั้งเมืองบริเวณวัดพะโคะ เรียกว่าเมืองพัทลุงที่พะโคะ ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 20 - 22 ได้ถูกพวกโจรสลัดมลายู คุมคามบ่อย ๆ มีผลให้เมืองพัทลุงที่พะโคะค่อย ๆ เสื่อม หลังจากนั้นเกิดชุมชนขนาดใหญ่ขึ้น 2 แห่ง บริเวณรอบทะเลสาบสงขลา คือ บริเวณเขาแดง ปากทะเลสาบสงขลา ต่อมาเรียกว่าเมืองสงขลาฝั่งเขาแดง และอีกแห่งที่บางแก้วจังหวัดพัทลุง กลายเป็นเมืองพัทลุง เมืองสงขลาฝั่งเขาแดงเจริญรุ่งเรืองในราวกลางพุทธศตวรรษที่ 22 มีเจ้าเมืองเป็นชาวอาหรับ เชื้อสายเปอร์เซีย นับถือศาสนาอิสลาม ปกครองเมืองสงขลาฝั่งเขาแดงเจริญรุ่งเรืองราว 61 ปี ตั้งแต่ปี พ.ศ.2162-2223 ระยะเวลาระหว่างปี พ.ศ.2162-2185 เจ้าเมืองสงขลาที่ยอมรับอำนาจของกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. 2185 เป็นต้นมาสงขลาได้ก่อกบฏ ประกาศตน

เป็นเอกราช สุลต่านสุไลมานตั้งตนเป็นพระเจ้า
สงขลาที่ 1 ปกครองเมืองสงขลาจนถึงสมัยพระเจ้า
สงขลาที่ 2 (มูस्ताฟา) ในรัชกาลสมเด็จพระ
นารายณ์มหาราช ได้ส่งกองทัพมาปราบเมือง
สงขลาปราบคาบในปี พ.ศ. 2223 หลังจากนั้น
เมืองสงขลาที่หัวเขาแดงถูกทำลายจนกลายเป็น
เมืองร้าง

เมืองสงขลาจึงได้ย้ายมาสร้างเมืองใหม่
ที่แหลมสนเรียกว่า เมืองสงขลาฝั่งแหลมสน
เจริญรุ่งเรืองในราวกลางพุทธศตวรรษที่ 23 จนถึง
ปลายพุทธศตวรรษที่ 24 เมืองสงขลาเริ่มพัฒนา
เป็นหัวเมืองขนาดใหญ่ในสมัยกรุงธนบุรี และ

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น มีเจ้าเมืองเป็น
ชาวจีน ชื่อจีนเหยียง แซ่เฮา (ตันตระกูล ณ
สงขลา) เชื้อสายของตระกูลนี้ได้ปกครองติดต่อกัน
มาไม่ขาดสายถึง 8 คน เป็นเวลา 126 ปี ตั้ง
แต่ พ.ศ. 2318 - 2444 พ.ศ. 2385 พระบาท
สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ ให้ย้ายเมืองสงขลาเดิมจากแหลม
สนมาอยู่ที่บ่อหย่าง (สงขลาปัจจุบัน) พร้อมกับ
โปรดเกล้าฯ ให้สร้างศาลหลักเมือง กำแพงเมือง
ป้อมและประตูเมือง จนเมืองสงขลาเจริญรุด
หน้าอย่างรวดเร็วจนถึงปัจจุบัน

อ้างอิง

- จังหวัดสงขลา, สำนักงาน. **ประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาคจังหวัดสงขลา**. กรุงเทพฯ : กระทรวงมหาดไทย, ม.ป.ป.
- ถวัลย์ หงสกุล. **อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพนายถวัลย์ หงสกุล**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรมสารบรรณทหารเรือ, 2513.
- ประชุมพงศาวดาร เล่ม 25**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2511.
- ภาณุพันธุ์วงศ์วรเดช, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยา, **ชีวิวัฒน์**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2504
- เยี่ยมยง ส. สุรกิจบรรหาร. **“เมืองสงขลาในประวัติศาสตร์” ใน เที้ยวสงขลา**. หน้า 48-129. สงขลา : วชิรการพิมพ์, 2506.
- วิเชียรศิริ (ชม), พระยา. **พงศาวดารเมืองสงขลา**. พิมพ์ครั้งที่ 11 กรุงเทพฯ : ม.ป.พ, 2519. พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพหลวงอนุสารกรณ์ (เอิบ ณ สงขลา) ณ ฌาปนสถานกองทัพบก วัดโสมนัสวรวิหาร, 2519.)
- ศรีสมร ศรีเบญจพลาญกูร. **ประวัติศาสตร์เมืองสงขลา**. สงขลา : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏสงขลา, 2539.
- ศิลปากร, กรม. **บันทึกสัมพันธไมตรีระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศในศตวรรษที่ 17 เล่ม 1** แปลโดยไพโรจน์ เกษมนนกิจ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2512
- _____ . **บันทึกสัมพันธไมตรีระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศในศตวรรษที่ 17 เล่ม 2** แปลโดยไพโรจน์ เกษมนนกิจ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2513.

ศิลปกรรม, กรม. กองโบราณคดี. **เมืองสงขลาในอดีต**. สงขลา : หน่วยศิลปากรที่ 9, 2535.

สกรรจ์ จันทรัตน์ และสงบ ส่งเมือง. **การเริ่มต้นและการพัฒนาการทางประวัติศาสตร์โบราณคดีเมืองสงขลาเก่า**. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2534.

สงขลานครินทร์, มหาวิทยาลัย. แผนลงทุนจังหวัดสงขลา : ศักยภาพและข้อจำกัดการพัฒนาเศรษฐกิจของจังหวัดสงขลา. สงขลา : สำนักวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2537.

_____ . **สารสนเทศทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา**. สงขลา : บริษัทลิมบราเดอร์การพิมพ์, 2537. สงขลาปี 2540 สงขลา : สำนักงานจังหวัดสงขลา, 2540

สงบ ส่งเมือง. **รายงานวิจัยการพัฒนาหัวเมืองสงขลาในสมัยกรุงธนบุรีและสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ.2310-2444)**. สงขลา : โครงการบริการวิชาการฝ่ายวิชาการมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, 2523.

สำนักงานจังหวัดสงขลา. **ข้อมูลจังหวัดสงขลา ปี 2544**. สงขลา : ม.ป.พ., 2544

สุภัทร สุคนธาภิรมย์ ณ พัทลุง. “**เขาแดงสงขลาเมืองท่าโบราณของสยาม จากสุลต่านสุไลมานและสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ถึงพลเอกเปรม ติณสูลานนท์**.” **ศิลปวัฒนธรรม**. 9, 7 (พฤษภาคม 2531) 66 - 83.

_____ . “**สุลต่านสุลัยมานปกครองเมืองสงขลา**” **ศิลปวัฒนธรรม**. 13, 3 (มกราคม 2535) 134-140.

อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ มหาอำมาตย์เอก เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศ (จิตร ณ สงขลา). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2519.

อำพัน ณ พัทลุง. **ประวัติศาสตร์ตระกูลสุลต่านสุลัยมาน**. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ปจำกัด, 2531.

อนนก นาวิกมูล. **สมุดภาพสงขลามหาวิชราวุธ**. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่งจำกัด (มหาชน). 2536

Wheatley, Paul. **The Golden Khersoneses**. Kuala Lumpur : University of Malaya Press, 1966.